

Dan Cruceru, *Diacronismul culturii, Eseu despre evoluția sistemului cultural*, București, Edit. Meridiane, 1984

Datorită profundelor sale implicații la nivelul societăților umane, problematica fenomenului cultural a constituit și reprezintă o preocupare din prim plan pentru specialiștii din cele mai diverse domenii ale științelor sociale. Gîndirea sociologică și filozofică contemporană este preocupată de interpretarea științifică a culturii, precum și de reconstruirea trecutului de fapte culturale ale umanității.

Tema diacronismului culturii, mai corect spus „temporalitatea actelor de cultură și a culturalității timpului”, a fost mai puțin abordată de filozofia istoriei sau de filozofia culturii. Într-un asemenea context socio-cultural, Dan Cruceru și-a propus să evidențieze „ideea că timpul nu este doar o formă de existență a materiei în general, ci și axa verticală pe care se structurează și evoluează cultura, tocmai pentru că și în măsura în care este o ființă culturală” (p. 5). Lucrarea *Diacronismul culturii* cuprinde trei capitole unitare și interdependente prin structura materialului.

În primul capitol intitulat „Om-cultură-societate”, sînt analizate temele referitoare la: integrarea socio-culturală a omului; caracterul specific al faptelor de cultură; cunoaștere și comunicare culturală; gîndire și limbaj; semnificația istorică a valorilor. Întregul demers logic al lucrării este subordonat analizei de tip marxist.

Astăzi sensul progresist al culturii este susținut tot mai mult de reprezentanții celor mai diferite curente filozofice ale lumii contemporane.

Este captivantă pentru cititor prezentarea succintă a ideilor de bază ce decurg dintr-o serie de lucrări fundamentale ale unor personalități recunoscute pe plan mondial pentru aportul adus în ultimele două secole, în direcția cunoașterii caracteristicilor specifice ale culturii materiale și spirituale. În același timp, permanenta raportare critică la operele citate, scoate în prim plan și ne determină să remarcăm maturitatea gîndirii autorului, poziția sa consecvent științifică în urmărirea scopului propus.

Rolul, importanța și semnificația timpului social în viața oamenilor sînt evidențiate prin intermediul ideii conform căreia „timpul constituie pentru individul uman o reflectare a modalităților de integrare treptată în organizarea socială” (p. 17).

În urma incursiunii în direcții reprezentative de studiu ale fenomenului cultural și abordarea unor aspecte referitoare la: evoluția biologică a indivizilor umani; rolul moștenirilor în construirea edificiului cultural; rolul practicii sociale în procesul cunoașterii; dialectica continuității și discontinuității culturii; rolul limbajului în procesul transformării sociale, este prezentată concluzia — pertinentă din perspectiva sociologiei marxiste — conform căreia omul este o ființă valorizatoare ce acționează într-un context social-istoric.

Capitolul al II-lea este consacrat analizei „Dinamismului culturii constituante” și tratează în acest scop următoarele teme mai importante: geneza, structura și ritmul culturii; dialectica relațiilor sociale și culturale; cultura și revoluțiile; universalitatea culturii.

În această parte a lucrării, cultura este prezentată ca un sistem valoric dinamic, deschis și autoreglabil ce se obiectivează în cadrul societății printr-o serie de transformări, care au la bază inovația și creația umană.

Orice cultură este circumscrisă unui cadru economic, social și istoric determinat, omul fiind supus, la rîndul său, acțiunii modelatoare a relațiilor sociale și culturale. Sistemul de reguli pe baza căruia se realizează comunicarea culturală presupune acumularea, conservarea și sistematizarea continuă de informații, date și cunoștințe sociale.

Este bine cunoscut astăzi faptul că abordarea dialectică a fenomenului cultural necesită cercetarea riguroasă a tendințelor interne și externe ale culturii. După ce întreprinde o analiză succintă a factorilor care influențează problematica fenomenului cultural autorul ajunge la concluzia conform căreia „se poate spune că trăim un timp cultural în care condiția socială fundamentală este afirmarea plenară a omului, beneficiar al unei întregi istorii, al experienței și gîndirii umane” (p. 143).

Scopul și consecințele culturii sînt obiectivate pe plan social în forme diferite și au ca o caracteristică comună „formarea și umanizarea omului, promovarea și întărirea solidarității sociale” (p. 148).

Evoluția socială și culturală face obiectul capitolului al III-lea al lucrării, în care sînt analizate sistematic și succint următoarele teme: epocile istorice ale culturilor; continuitatea siste-

mului cultural; unitatea dialectică a structurilor culturale; întemeierea ideologică a culturii; sensul culturii și progresul umanității.

În urma unei incursiuni în studiul istoriei societăților umane, D. Cruceru evidențiază faptul că „fenomenele culturale au o realitate a lor, ce se transmite în decursul timpului, al succesiunii generațiilor, alcătuind un timp cultural marcat prin durată istorică” (p. 154). Pe această linie se impun a fi evidențiate preocupările unor științe sociale precum sociologia și etnografia, care au studiat după metode originale și specifice, dezvoltarea culturii începând din timpul societăților primitive.

Schimbară atitudinii și interesul manifestat de omenire față de propria-i istorie sînt consemnate tot mai mult de faptele și fenomenele caracteristice ale societăților contemporane. Evoluția proceselor economice și sociale de-a lungul istoriei, și-a pus amprenta asupra fenomenului cultural considerat în întreaga sa complexitate.

Dotat cu intuiția necesară și spiritul de obiectivitate ce trebuie să-l caracterizeze pe cercetătorul fenomenelor sociale, D. Cruceru analizează — în încheiere — de pe poziții marxiste trăsăturile definitorii ale fenomenului cultural în cadrul societății socialiste.

Tratarea consecvent științifică a problematicii fenomenului cultural în cadrul societăților pe de o parte, iar pe de altă parte continuă raportare critică și constructivă față de o serie de autori recunoscuți în studiul culturii, sporesc interesul față de lucrare precum și valoarea sa instructiv-informativă pentru toate categoriile de cititori.

Trăilă Cernescu

Mahdi Elmandjra, *The Conquest of Space: A Few Political, Economic and Socio-Cultural Considerations*, Academy of Morocco, First Session of 1984 „From the Deontology of the Conquest of Space”

Cunoscutul om de știință Mahdi Elmandjra, membru al Academiei marocane, abordează unul dintre subiectele cele mai interesante și mai actuale ale relațiilor internaționale, examinînd într-o viziune multidisciplinară aspecte politice, economice și socio-culturale legate de cucerirea spațiului extraatmosferic.

Încă de la începutul studiului său, autorul observă pe bună dreptate că termenul de „cucerire” evocă în special implicații ale puterii și superiorității, acționînd în sfera militară, politică, științifică, economică și socio-culturală. În opinia sa, spațiul poate să se înfățișeze atît ca un instrument al puterii și distrugerii — chiar al exterminării speciei umane —, dar și ca un factor de progres al umanității. Această dihotomie face deosebit de dificilă studierea multiplelor aspecte pe care le implică dominarea spațiului cosmic de către om și în special desprinderea tuturor concluziilor pe care aceasta le implică.

Acordînd primul loc considerațiilor de ordin politic, autorul remarcă că originile cuceririi cosmosului se găsesc în cercetările cu caracter militar. Există multe considerații pe care le ridică cucerirea spațiului: puterea, superioritatea militară, spionajul, controlul informațiilor și sectoarele de telecomunicații, influența culturală, activitatea științifică și aplicațiile civile pentru perfecționarea capacității tehnologice.

Cursa pentru cucerirea spațiului este pentru moment inseparabilă de cursa modernă a înarmărilor, care depinde de dezvoltarea științei spațiale. Capacitatea de a explora spațiul extraatmosferic este condiționată de un potențial științific, tehnologic, militar și financiar pe care nu îl au decît anumite țări foarte mari. După părerea autorului, existența unei „mase critice” — a unei poziții de vîrf, în diferite domenii — este o condiție pentru admiterea unei țări în „clubul spațial”. De fapt, acest club cuprinde două categorii de țări: supraputerile, care dispun de o independență completă din punct de vedere științific și tehnologic și care cheltuiesc aproximativ 95% din sumele și resursele utilizate în acest sector și, pe de altă parte, țări care au o capacitate tehnologică și științifică suficientă pentru a efectua programe spațiale și care au efectuat lansări de sateliți, dar al căror volum de activități spațiale este încă foarte redus. Care va fi evoluția acestor puteri spațiale în viitor? Pentru moment, este evident că dezvoltarea puterii spațiale accentuează dependența politică, militară, economică și socio-culturală a unora față de alții, iar în viitor va adînci diferențele între cei care au și cei care nu au capacități spațiale.

După părerea autorului, unul dintre avantajele cuceririi spațiului îl constituie dezvoltarea unei capacități de a culege și folosi informații cu mare rapiditate, element de mare importanță într-o lume în care avantajul tehnologic este atît de puternic. După opinia lui Mahdi Elmandjra, considerațiile politice pot fi rezumate ca o voință politică în serviciul puterii, dispunînd de o putere militară, în primul rînd o masă critică demografică și economică, o mare capacitate științifică și tehnologică și o strategie reală de informații și comunicare.

Dimensiunile economice ale activităților spațiale se raportează în primul rând la costul acestor activități. Potrivit unor statistici pe care autorul le folosește în studiul său, S.U.A. au cheltuit în 24 de ani (între 1959 și 1984) 133 210 milioane de dolari. Cucerirea spațiului este o activitate costisitoare, care este cu mult peste posibilitățile marii majorități a membrilor comunității internaționale. Programe de genul lui „Apollo” sau „Saliut” reclamă 8 — 10 ani de activitate și foarte multe investiții, însumând circa 20 mii de milioane pentru fiecare proiect. Laboratorul spațial european costă 1 000 de milioane de dolari, în timp ce un satelit de comunicații cam 35 de milioane. În anul trecut, S.U.A. și U.R.S.S. — singure — au cheltuit pentru cercetările spațiale aproximativ 4 milioane de dolari pe oră, ceea ce înseamnă 100 milioane de dolari pe zi sau 95% din totalul cheltuielilor mondiale. Aceste cifre demonstrează — după părerea autorului — că activitatea spațială nu este o activitate pe care o poate desfășura oricine, deoarece solicită capital uman, activitate științifică, cunoștințe tehnologice, o economie puternică, resurse financiare și un potențial militar pe care îl posedă numai un număr redus de țări. Aspectele economice ale cuceririi spațiului sunt accentuate de tendința de a obține beneficii de pe urma tehnologiilor și activităților spațiale. În prezent, 60% din sateliții existenți sunt sateliți de comunicație, 30% pentru observarea pământului și 10% pentru experimente științifice. Activitatea de comunicații prin intermediul sateliților este una dintre cele mai rentabile deoarece informațiile aduse prin satelit aduc importante beneficii celor care le utilizează. Studii efectuate în Statele Unite estimează veniturile posibile din industrializarea spațiului la 10 000 de milioane de dolari în 1990, 40 000 de milioane de dolari în anul 2 000 și 150 000 de milioane de dolari în anul 2 010. Sateliții de comunicație ciștigă între 2 000 de milioane și 3 000 de milioane anual. Peste 120 de sateliți de comunicație au fost plasați în orbită în ultimii 10 ani: trei pătrimi din aceștia sunt încă operaționali. Spre anii 1990, peste 200 de sateliți suplimentari vor fi instalați în orbită. Alături de marile puteri, Europa și Japonia vor fi în măsură să satisfacă piața comunicațiilor. În țările occidentale se constată o privatizare a sectorului spațial. Compania aerospațială „Ariane Space” cuprinde de fapt 36 de companii spațiale europene, și 13 mari bănci, devenind în prezent un mare concern. În S.U.A., sectorul particular se pregătește să dobândească poziții tot mai mari, în special după declarația președintelui Reagan, din martie 1983, în legătură cu examinarea de către Departamentul Comerțului a posibilității de a vinde anumiți sateliți unor companii particulare. Deja 18 companii au introdus asemenea cereri pentru achiziționarea unor sateliți.

Un alt aspect, deloc neglijabil, este acela că dezvoltarea tehnologiei spațiale este de natură să aibă în special în viitor importante implicații prin introducerea unor tehnologii înaintate în industria automobilului, navigației, transporturilor, telefoniei, televiziunii, medicinei, roboticii, telematicii, industriei petrolului, amenajării urbane etc. Efectul combinat al revoluției informaționale și dezvoltării cercetării spațiale va avea o mare implicație asupra căilor pe care societatea se va dezvolta în viitor. Se vor produce schimbări calitative datorită creativității științifice și inovației tehnologice. Aplicațiile civile ale tehnologiilor spațiale vor grăbi transformarea structurilor economice, în special la sfârșitul acestei decade. Lista aplicațiilor va cuprinde un domeniu foarte larg de activități de la meteorologie și telecomunicații, agricultură și cartografie, până la cercetări medicale, manufacturarea unor produse materiale în spațiu, radiologie și transmisiunea de energie. Se consideră că rata de întoarcere a investițiilor spațiale este un lucru ciștigat. Acest lucru este cît se poate de vizibil în telecomunicații, unde o imagine spațială este echivalentă ca precizie cu 4 000 de fotografii aeriene. Laboratorul „Spacelab” costă circa 1 000 de milioane de dolari. Performanțele sale în decembrie 1983 au fost remarcabile: dacă informațiile celor 72 de experimente științifice transmise înapoi la pământ ar fi fost puse cap la cap, ar fi fost suficiente ca să lege pământul de lună. Spațiul a început să devină profitabil pentru aceia care îl controlează. Dacă nu ar fi fost așa, nu s-ar fi trimis lunar, în ultimii ani, sateliți cu misiunea de a sta pe o orbită geostaționară la 36 000 de km. de pământ.

Profitabilitatea spațiului nu este numai economică. Ea este și politică, datorită prestigiului pe care publicul îl apreciază în legătură cu activitățile de cucerire a spațiului. Ea este totodată profitabilă și în termeni culturali, așa cum își propune să demonstreze Mahdi Elmandjra în ultima parte a studiului său.

După părerea sa, există o mare diferență între ponderea acordată considerațiilor militare și economice, în politicile spațiale și aceea acordată sferei socio-culturale. Aceasta este o reflecție a inabilității societăților respective de a se adapta schimbărilor socio-culturale care se produc și cu atât mai puțin de a se conduce, ținînd seama de ele, în elaborarea parametrilor etici, a scării de valori, a satisfacerii nevoilor popoarelor și a crea condițiile necesare pentru pace. Potrivit afirmațiilor psihologilor, extensia spațiului ar reduce conflictele între grupuri, dar extinderea spațiului datorită progresului științific pare să demonstreze, dimpotrivă, o creștere a conflictelor. Sateliții fac necesar să se creeze antisateliți, și aceștia solicită la rîndul lor anti-antisateliți. Orbitalele geostaționare sînt ideale pentru comunicația prin sateliți, dar în același timp ele constituie obiectul unor mari bătălii. După părerea lui Elmandjra, noțiunile de spațiu și de cucerire a spațiului pot contribui la distrugerea unor concepte temporare pe care se întemeiază sistemul nostru de valori. Problemele dreptului spațial, de exemplu, sînt numai incidentalele probleme juridice, principalul motiv pentru care ele există fiind acela că nu

există norme în această nouă sferă și că problemele care se ridică sînt legate de un sistem socio-cultural de valori mai mult decît de baze juridice sau de jurisprudență. Cucerirea spațiului este atît sursa cît și produsul inovației tehnologice. Toate inovațiile presupun întreruperi. Noi sîntem conștienți de rupturile științifice, strategice și chiar economice provocate de asemenea inovații, dar nu sîntem încă obișnuiți cu căile în care rupturile socio-culturale sînt provocate și direcțiile în care sistemul de valori se dezvoltă. Cercetarea asupra acestor probleme este virtual inexistentă. Rațiunea este simplă și trebuie să fie exprimată cît de clar este posibil. Omul nu a avut niciodată prioritate în programele și activitățile spațiale. Locul omului în spațiu este în antrepriza și avantajul tehnologic, care poate fi obținut în sfera strategică și militară; omul este consumatorul și robotul spațiului, dar el este încă departe de a deveni un subiect.

Ce legătură are „lumea a treia” cu cucerirea spațiului? — se întreabă autorul. După părerea sa, multe dintre țările lumii a treia sînt încă foarte departe de a dispune de condițiile tehnologice pentru a se angaja în cursa spațială. Mai mult, poate datorită unei lipse, a unei politici socio-culturale și a neglijării sistemului de valori. Creativitatea științifică și inovația tehnologică nu poate să se producă într-un vacuum sau în paginile acordurilor de „cooperare” oferite semnării: ele necesită modele de dezvoltare potrivite, care să se potrivească sistemului lor de valori și să aibă o relevanță socială. După părerea autorului, „autodeterminarea orbitală” a țărilor din lumea a treia depinde de stăpînirea propriilor lor sisteme de valori, de exploatarea cercetării științifice și cooperarea regională, care ar fi posibil să le facă să atingă acea masă critică de care au nevoie. Una din cele mai acute probleme etice care se ivesc în relațiile dintre Nord și Sud este nu atît de mult faptul că zeci de bilioane de dolari sînt trimiși în galaxii în loc să fie folosiți pentru a ajuta la eradicarea foametei, analfabetismului și sărăciei pe glob. Caritatea nu a fost niciodată în stare să rezolve un asemenea gen de probleme. Problema este, după părerea autorului, aceea că lumea a treia a devenit, în special în ultimii ani, un important achizitor de arme, care li secătuieste resursele. Între 1973 și 1982, lumea a treia a cheltuit 78 300 de milioane de dolari pe arme. Din aceste arme 74,8% au fost cumpărate de la cele 6 puteri spațiale, totalizînd, în 10 ani, o valoare de 50 000 de milioane de dolari (la prețurile din 1975). Aceasta reprezintă o sumă totală de 6 000 de milioane de dolari pe an în medie. Cheltuielile de înarmare ale lumii a treia echivalează cam 50% din cifra care se cheltuiește pe plan mondial pentru activități spațiale.

În încheierea studiului său, Mahdi Elmandjra își pune întrebarea: pentru ce cucerim spațiul? Cu ce scop? Cum poate el să garanteze demnitatea omului, bunăstarea sa și cum poate el să asigure pacea pe pămînt și pacea în spațiu? Aceasta este, după părerea sa, punctul crucial al dezbaterii, nu realizările tehnologice care pot fi plasate în serviciul acestor obiective sau care pot să fie retrogradate în rîndul marelui număr de instrumente care există pentru exterminarea umanității. Tehnologia nu are nimic de a face cu adevărata problemă: această adevărată problemă este omul. Dacă el este cel care domină, sau dacă în mod pasiv acceptă această dominație.

V.D.

Jean Stoetzel, *Les valeurs du temps présent: une enquête européenne*, Paris, P.U.F., 1983

Interesul deosebit pe care l-a stîrnit cartea lui Jean Stoetzel *Les valeurs du temps présent: une enquête européenne* se explică nu numai prin prestigiul autorului și dimensiunile anchetei sintetizate magistral, ci mai ales prin noutatea acestui tip de studiu sociologic. Antecedentele există (Japonia, din 1953), dar la nivel național. Inițiativa fundației „European Value Systems Study Group” a urmărit să ofere un studiu original pentru analiza sistemului de valori din nouă țări europene (Anglia, Belgia, Danemarca, Franța, R. F. G., Irlanda, Italia, Spania și Țările de Jos), să pună bazele unor studii comparative periodice care să evidențieze schimbările și să furnizeze informații orientative pentru cei ce elaborează politicile socio-culturale. Principala reușită a acestei inițiative este începerea unei activități dificile, dar fără nici o îndoială importantă și utilă pentru că vizează cultura, valorile, omul.

Dimensiunile efortului făcut de Fundație și de grupurile de specialiști pe care le-a antrenat sînt exprimabile în cifre și fapte concrete: *etape* 4 (exploratorie 1978—79, studiu pilot 1979—80, ancheta 1980—81, analiza și publicarea 1981—82), *subiecți* 12 463 persoane, *chestionar* 302 întrebări, *date* 2,5 milioane, *prelucrare* pe calculator 1 125 p. cu cite 240 valori numerice, în final 11 000 p. de analiză pe țări. Într-un an profesorul J. Stoetzel a reușit să dea o sinteză concludentă pentru evoluția sistemelor de valori predominante în Europa occidentală.

Rînd pe rînd, autorul analizează valorile afirmate în legătură cu morala, politica, instituțiile, religia, familia, munca, corelația valorilor în funcție de condițiile obiective și prioritatea raportării la persoana proprie. Se relevă permanent constituirea sistemelor de valori, nu trăirea lor separată, precum și unele aspecte contrare imaginilor vehiculate de conștiința comună. Subliniind că valoarea esențială rezidă în persoana proprie, autorul apreciază că această valoare

este pe cale să difuzeze pretutindeni. Exprimată cu prudență, această idee vizează temeiul unui justificat și meritoriu optimism umanist, care-l caracterizează pe autor : pornind de la om ca valoare supremă putem înțelege destinele culturii contemporane.

Satisfacțiile personale se evaluează prin : fericire, securitate, libertate de acțiune și decizie, realizarea cului, prestigiu social, activități agreabile. În general, trei sferturi din eșantion se declară fericiți dar analiza altor indicatori întregesc imaginea : satisfacția familială este mai mare decât cea profesională, trei din zece sînt disperați, 49% sînt pesimiști, (61% în Italia și 67% în Anglia), incertitudinea vieții este mai mică în R.F.G. și mai mare în Italia, Anglia și Irlanda, 9 din 10 care au un sold afectiv scăzut acuză sentimentul de singurătate, încrederea în sine asociată cu libertatea de alegere este mai mică în Italia, Țările de Jos, Belgia și Franța. Majoritatea preferă petrecerea timpului liber în familie, dar 43% sînt sensibili la aprecierea altora, 25% doresc să se întâlnească cu prietenii și 65% dintre cei ce muncesc preferă colegi agreabili. Încrederea vîrstnicilor în tineri este mai mare decât reciprocă. Pe ansamblu însă treburile avute în vedere că dispozițiile psihologice individuale sînt variabile intermediare.

La cea mai mare parte dintre europeni familia aduce cele mai înalte satisfacții (85%), ea este cea mai certă și apreciată valoare.

Morala este un important element al persoanei, dar certitudinile morale „sînt en train de fondre en Europe”. Abia un sfert dintre europeni au principii sigure pentru a distinge binele de rău. Tînașă generație nu mai acordă aceeași greutate virtuților tradiționale, atribuțiilor morale ale persoanei ei le substituie virtuți ca imaginația sau spiritul de independență. În general 52% apreciază virtuțile tradiționale, cei mai riguroși fiind irlandezii și cei mai permissivi spaniolii și francezii. În ordinea preferințelor se relevă următoarele virtuți : onestitate, toleranță și respect față de altul, bunele maniere, responsabilitate, politețe, loialitate etc. Foarte slab apreciate sînt : supunerea, răbdarea, altruismul, credința religioasă. Comportamentele cele mai condamnate sînt : furtul mașinilor, folosirea drogurilor, corupția etc.

Politica nu este obiectul unui interes major. Tendința spre stînga este asociată cu un grad mai scăzut de satisfacție în muncă și cu preferința pentru egalitate, în timp ce dreapta preferă libertatea (înțeleasă mai curînd ca menținere a privilegiilor). Instituțiile cele mai apreciate sînt : poliția, armata, sistemul judiciar.

Credințele religioase au slăbit, mai atînsă fiind biserica (dintre cei 57% catolici, numai 37% frecventează biserica).

În ce privește valorile și munca, se preferă reducerea timpului de lucru în favoarea familiei și sporului de cultură, securitatea locului de muncă, caracterul interesant al acesteia. Doar 29% sînt satisfăcuți de munca lor și 53% au sentimentul că sînt exploatați, 57% doresc să aibă libertate de decizie cel puțin în ce privește corectitudinea și utilitatea dispozițiilor ce le primesc de la șefii lor. Cei mai activi din punct de vedere politic sînt cei de stînga, media lor fiind de 41 ani, dar opțiunile lor sînt caracteristice tinerilor. Aceștia sînt nemulțumiți de viață și de slujbe. Ei doresc să se elibereze de tutelă, să obțină venituri peste media generală, să-și poată controla maniera în care își vor desfășura viața.

Datele sînt mult mai bogate și dificil de interpretat, deși sînt ingenios corelate, încît prudența autorului este justificată. Căci una este să cercetezi prin chestionar șansele de alegere a unui președinte și cu totul altceva o analiză multinațională în vastul cîmp al valorilor. În ultimul caz nici scopul, nici validitatea rezultatelor și nici acuratețea lor nu mai apar în aceeași lumină. Vor trece ani și abia cu fiecare reluare a cercetării se vor putea preciza mai bine tendințele de evoluție și se vor putea emite ipoteze mai fundamentate cu privire la dinamica valorilor în Europa.

Firește, de pe acum se poate schița — fie și aproximativ — portretul omului occidental. El este centrat pe valorile legate de persoana proprie, familie, muncă, morală. Dar problema esențială rămîne cea pusă de președinții Fundației și prefăcătorii cărții lui J. Stoetzel (R.A. de Moor și J. Kerkhofs) : în ce măsură cultura țărilor europene are încă la bază valori fundamentale coerente ? Cîteva fapte nu pot fi ignorate : accelerarea evoluției istorice a dus la suprapunerea fazelor, la conflicte între generații. Sentimentul incertitudinii se extinde, apar noi surse de îndoială și deziluzii, apar noi valori și se erodează unele dintre cele vechi.

Pot oare anchetele de opinie surprinde profunzimile acestor procese ? Într-o anumită măsură, da — mai ales prin studii panel. Totuși nu se pot evita unele probleme : suprasofisticarea chestionarelor nu apropie de finețea valorilor și a corelației lor cu soarta indivizilor, ci doar de corespondența lor cu itemii construiți. Pe de altă parte, valorile unei epoci nu pot fi cunoscute doar prin anchete.

Pe vremea lui Stendhal sau a lui Balzac nu se făceau astfel de studii, totuși va fi multă vreme dificil să se considere că sondajele de opinie vor putea suplini azi astfel de creații literare ca cele ale autorilor citați. În fond și scriitorii fac un fel de cercetări, dar selectează tendințele esențiale într-o viziune proprie, coerentă și însușită care face ca operele lor să devină o mărmură socio-culturală a epocii lor. Credem că și în viitor sociologia nu va putea face abstracție de contribuția altor științe și a literaturii. Chiar cartea lui J. Stoetzel este o operă de creator inspirat, nu un raport de sinteză asupra unui sondaj de opinie. Este bine să considerăm com-

plementare seriile de informații provenind din diferite surse și să continuăm eforturile de realizare efectivă a cerinței interdisciplinarității. Se pare că sondajele prind foarte mult din „nesemnificativul vieții” și în afara unor opțiuni simple sau a unor situații puternic conturate, pe care le evidențiază, necesită importante selecții și corelații. Ele pot da sugestii, pot sesiza tendințe ce nu trebuie neglijate, dar utilitatea lor este mai mare dacă nu se pornește cu ele și numai cu ele, mai ales în chestiuni atât de delicate cum este configurația și dinamica valorilor.

Probabil că suita de cercetări inițiate de Fundația de la Amsterdam va permite desprinderea unor profile de evoluție a valorilor mereu mai semnificative, care să nu rămână „elemente ale unei secțiuni opționale” ci să surprindă fenomene complexe, abordate cu ipoteze incitante.

Nu ne-am propus să facem o critică a acestor cercetări și nu subestimăm valoarea lor. Dimpotrivă, dorim ca ele să devină mai rodnice, și în acest sens opinăm că ele ar avea nevoie în viitor și de studii monografice, experimente socio-culturale, alte cercetări complementare, accentuându-se latura calitativă.

În concluziile sale autorul se întreabă încotro se îndreaptă Europa și, oricât de delicat evidențiază incertitudinea unui răspuns, fermitatea încrederii sale în rostul valorilor este remarcabilă. Prefațatorul par să regreta că nu s-a obținut colaborarea unor țări din estul Europei și este bine să nu se uite că unitatea Europei nu se poate afirma cu tendințe separatiste. Viziunile fragmentare nu pot fi pe deplin relevante. Studiul unitar al dinamicii valorilor ar putea contribui la evidențierea unității culturale indestructibile a Europei. Desigur deosebirea contextelor social-politice ar pune importante probleme teoretice și metodologice, soluționabile — fără îndoială. Am îndrăzni să credem că studiile ar deveni mult mai relevante și, pe baza onestității științifice și a consensului, ar contribui la depistarea factorilor comuni în trăirea valorilor, la întărirea cooperării culturale și științifice dintre toate țările europene. Să nu uităm că există antecedente create de UNESCO, materializate în studii și publicații la care specialiști și instituții din țările socialiste au adus contribuții remarcabile.

Răspunzând unei întrebări puse de șeful biroului din Londra al ziarului canadian „Toronto Star” (decembrie 1983) cu privire la viziunea României asupra Europei, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta: „România se pronunță pentru realizarea unei colaborări largi în Europa, bazată pe principiile egalității, independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și, totodată, pe perspectiva neabătută a drepturilor fiecărui popor de a-și alege orînduirea socială pe care o dorește... Am în vedere faptul că Europa ar putea fi considerată leagănul civilizației moderne și că ea poate și trebuie să aibă în continuare un rol important în înflorirea științei, culturii, în dezvoltarea economico-socială a omenirii; dar ea își poate îndeplini acest rol numai în condiții de pace, în condițiile în care va acționa tot mai unită în activitatea sa internațională”.

Iată valori și temelii trainice ale unei cooperări ce se poate extinde generos și benefic asupra cercetării științifice a dinamicii valorilor în Europa de azi și de mâine.

Nicolae Radu,
Alexandru Singer

Patrick de Laubier, *Introduction à la sociologie politique*, Paris, Masson, 1983

Lucrarea pe care o supunem atenției cititorilor nu este un manual, ci o operă introductivă departe de pretenția exhaustivității în domeniul imens acoperit de sociologia politică. Autorul, profesor la Universitatea din Geneva, și-a propus să redea cât mai coerent studiul societăților umane în dimensiunea lor politică, adoptînd cîteva reguli de conduită: — punerea în valoare a aportului principalilor autori, acordînd lucrărilor acestora un loc central, fără a renunța la interpretarea proprie; — adoptarea unei metode comparative sistematice datorită în special studiilor efectuate de organizații internaționale (O.N.U., B.I.T., Banca Mondială etc.); — redactarea unui text continuu fără a ezita totuși să folosească tabelele statistice sau „tipologice” care, uneori, valorează mai mult decît explicațiile lungi.

În volum este accentuată componenta istorică, dar se acordă un spațiu deosebit și factorilor economici; de asemenea, au fost introduse și capitole despre tipurile de dominație sau sociologia reformismului. Nu se vor găsi capitole separate, nici măcar referiri la tehnicile electorale, obiect a numeroase studii, sau la strategiile parlamentare care țin mai curînd de știința politică decît de sociologia politică.

Prima parte a lucrării reprezintă o scurtă trecere în revistă a principalelor momente ale societăților umane din cele mai vechi timpuri pînă în epoca modernă.

Autorul apreciază că studiul societăților primitive este greu de disociat de teoriile asupra originii familiei. Familia este anterioară societății politice sau, din contră, este produsul acesteia? Pînă la jumătatea secolului al XIX-lea răspunsul admis era cel formulat de Aristotel în cartea

sa *Politica* : familia este prima (cronologic) dar extinderea ei, la inceput tribală apoi politică, este o constantă a grupărilor umane.

Această poziție va fi pusă la îndoială de F. Engels, care distinge o perioadă prefamilială, un comunism primitiv bazat pe legături de rudenie, apoi o fază familială de tip burghez caracterizată prin însușirea privată a mijloacelor de producție. În această perspectivă, familia nu este anterioară societății politice, fiind mai curind produsul ei.

Etapa esențială a unei societăți politice este trecerea de la comunitatea bazată pe rudenie la o organizație socială de ordin teritorial. Această trecere pare ușurată de existența societăților sau unităților sociale primare care nu se bazează pe legăturile de rudenie.

Lumea medievală, al cărei apogeu este situat, pentru Occident, în jurul secolului al XIII-lea este multinațională, cu tendințe tot mai puternice de unitate politică și religioasă. Cele trei clase principale se regăsesc sub forma ordinelor : al cavalerilor, clerului, țărănimii. Burghezia începe să se impună treptat și va rivaliza cu aristocrația, pentru a triumfa cu secolul al XIX-lea prin revoluția declanșată de societatea industrială.

În partea a doua sînt studiate implicațiile sociologice ale industrializării din punct de vedere istoric cu referiri și exemple la societatea modernă.

Tönnies distinge două tipuri de societate, una care se caracterizează prin aspectul comunitar al relațiilor sociale și aceea unde predomină raporturile contractuale. Durkheim a reluat această idee în „Diviziunea socială a muncii”, analizînd două tipuri de solidaritate, *mechanică* în cazul societăților primitive nediferențiate și foarte omogene, *organică* cu societățile moderne în cadrul cărora diferențierea sarcinilor are drept consecință o mai profundă integrare a corpului social.

Aceste analize sociologice ale dezvoltării sociale și politice permit aprecierea globală a fenomenului societății industriale tradus, în primul rînd, printr-o transformare profundă a relațiilor sociale de la relațiile din interiorul familiei pînă la societatea civilă în ansamblul ei, trecînd prin comportamentul claselor și categoriilor culturale, politice și sociale care le compun.

Au fost descrise de nenumărate ori dramele începutului societății industriale. Din punct de vedere sociologic, este de reținut schimbarea profundă intervenită în spiritul și structura raporturilor sociale. Dezvoltarea societății industriale s-a făcut cel mai adesea în condiții dramatice, cei mai săraci fiind defavorizați, iar aceștia au reprezentat imensa majoritate a populației.

Revoluția industrială a fost însoțită de un proces de urbanizare. Noile societăți industriale urbanizate au cunoscut transformări radicale ale relațiilor dintre oameni. Relațiilor de tip familial și statutar li s-a substituit un sistem anonim și contractual. Ceea ce se câștiga în libertate juridică, se pierdea în solidaritate cutumiară.

Atracția orașului masca condițiile teribile de viață oferite populației deznădăjduită. Toate clasele au fost profund afectate de aceste transformări care, în decurs de două-trei generații, au supus relațiile umane imperative cerute de modelul organizării tehnico-industriale. Partea a treia a lucrării se ocupă de instituția statului, care joacă un rol atît de mare în viața politică, examinînd apoi natura și rolul diferitelor forțe sociale și politice.

Dintre numeroasele teorii despre stat, autorul reține trei : contractuală, marxistă și instituționalistă. Aceste concepții sînt profund divergente, însă ele elucidează caracterul complex al instituției respective, care uneori este subiectivă (idee, voință), și obiectivă (legi, instituții), fără a înceta de a aparține lumii istorice care o condiționează și este condiționată la rîndul său.

Industrializarea, la început, nu a stimulat dezvoltarea instituției statului dincolo de strictul necesar, deoarece liberalismul era nefavorabil unei asemenea extinderi a prerogativelor. Declinul liberalismului și influența crescîndă a curentelor intervenționiste au dat fenomenului birocratic o legitimitate mărită în momentul în care tehnicile ofereau mijloace de organizare eficiente.

Cît privește clasele sociale, studiul sociologic al acestora este început de Aristotel care, pe de o parte, enumeră un număr de categorii socio-profesionale : plugari, artizani, comercianți, muncitori, soldați, judecători, proprietari și magistrați iar, pe de o altă parte opune două clase principale în funcție de criteriul economic : bogați și săraci.

În evul mediu, problema claselor și-a pierdut mult din acuitate și a trebuit să se aștepte secolul al XIX-lea pentru ca acestea să redevină o realitate socială majoră, mai ales sub forma proletariatului.

Autorul consideră că toate lucrările consacrate claselor sociale și stratificării sociale în societățile umane optează, de fapt, pentru concepția lui Aristotel, respectiv Marx, care insistă asupra coerenței claselor, în special a clasei muncitoare. Patrick de Laubier optează, în ceea ce-l privește, pentru teoria lui Aristotel. Referindu-se la lumea occidentală, afirmă că există diferențe între țări din punct de vedere al solidarității de clasă : conștiința de clasă este mai puternică acolo unde inegalitatea în repartitia avantajelor economice este mai sensibilă.

Ultima parte abordează problema schimbării politice, considerată în strînsă legătură cu viața politică, ale cărei structuri și forțe se află în continuă mișcare.

Schimbarea politică este preconizată sub cele mai multe forme, de către diferiți autori. În cazul de față, autorul se ocupă de schimbarea prin revoluție și cea prin reforme.

Primul tratat sociologic al fenomenului revoluționar este considerat a fi *Politica* lui Aristotel, care oferă o analiză aprofundată a cauzelor de schimbare în societățile politice. El consideră că nu este suficient a examina cauzele schimbării politice studind fiecare tip de regim, ci este necesar să se țină seama de condițiile economice, demografice, etnice, fără a neglija impactul cauzelor aparent minime care pot provoca efecte considerabile. Abia în secolul al XIX-lea, sociologia revoluției a revenit în actualitate, odată cu industrializarea și valul de revoluții politice și sociale care s-au ținut lanț, începând din Franța.

Teoria marxistă se impune decisiv în această perioadă. Determinismul lui Marx contrastează cu indeterminarea care caracterizează, după Aristotel, viața politică și schimbările sale. În perspectiva materialismului istoric procesul revoluționar va fi dus la capăt prin victoria proletariatului asupra burgheziei. Marx analizează fenomenul revoluționar ca un mecanism ce trebuie să dea naștere unei societăți stabile.

Revoluțiile, consideră autorul, sancționează cel mai adesea eșecul reformelor, totuși sociologia reformismului are o pondere ce nu poate fi neglijată.

Tocqueville a studiat reformismul în lumina Revoluției franceze. În concepția sa, reformismul trebuie să respecte ritmurile de dezvoltare a instituțiilor și mentalităților, putându-se astfel adopta schimbări politice și sociale în afara revoluției.

Sînt analizate, apoi, diferite situații apărute în Franța, Anglia, Germania în secolul al XIX-lea și maniera în care au fost rezolvate prin aplicarea reformelor.

Sociologia politică, disciplină atractivă, suscită multe pasiuni iar introducerea de față nu a scăpat nici ea regulii. Consensul este în afara discuției, dar primul conștient de acest fapt este chiar autorul, convins fiind că doar prin dialoguri utile, chiar în contradictoriu, adevărul iese la lumină.

Deși sînt multe afirmații cu care nu putem fi de acord, totuși, trebuie subliniat efortul de informare și de sintetizare a lucrărilor principalilor autori care s-au preocupat de domeniul sociologiei politice. Considerăm că unul din meritele cărții este acela că incită la aprofundarea domeniului, ceea ce pentru o introducere nu este puțin.

Dinu Țenoviei

**** Rabociaia Kniga sofiologa, Ediția a 2-a, Moscova, Editura Nauka, 1983**

Practica construcției societății socialiste dezvoltate ridică cerințe sporite față de nivelul teoretico-metodologic al sociologiei. În această etapă perfecționarea metodelor de conducere a societății, eficiența recomandărilor concrete în acest sens, în multe privințe depind de profunzimea bazei științifice teoretice, de calitatea profesională a pregătirii specialiștilor în domeniul sociologiei.

Apariția ediției a 2-a a *Cărții de muncă a sociologului* răspunde acestor sarcini complexe cerute de necesitățile studierii proceselor reale ale dezvoltării sociale în etapa socialismului dezvoltat. Elaborată de reprezentanți de seamă ai sociologiei sovietice (Osipov G.V., Ivanov V.I., Colbunovskii V.V., Filipov F.R., și alții) *Cartea de muncă a sociologului* sintetizează ultimele realizări ale științei sociologice sovietice, oferă o bază teoretică marxistă solidă pentru cercetare și reprezintă un îndrumător practic eficient atât pentru sociologie, cît și pentru activiști de partid și de pe tărîm obștesc, pentru studenți și doctoranzi în domeniul științelor sociale.

Ediția a 2-a a cărții apare mai îmbogățită față de prima. Pe baza unui bogat material acumulat, rod al cercetării din ultimii ani, sînt rescrise capitole referitoare la obiectul și structura sociologiei, unele ramuri ale cunoașterii sociologice; s-a îmbogățit conținutul și s-au adăugat elemente noi la capitole care tratează organizarea și desfășurarea cercetărilor empirice, s-a perfecționat structura materialului, etc. Lucrarea este însoțită de tabele statistice, un mic dicționar de termeni sociologici, de indexe de materii.

La lectura lucrării se observă, în primul rînd, eforturile autorilor de a aprofunda baza teoretico-metodologică a sociologiei, de a formula mai clar și mai precis conceptele și noțiunile de bază fără de care nu este posibilă formarea unei concepții marxiste trainice și de a folosi în analiză metodele și tehnicile moderne fără de care, în condițiile actuale, nu este posibilă efectuarea unor cercetări eficiente.

Lucrarea este axată pe patru secțiuni. Prima, referitoare la teoria și metodologia sociologiei marxiste, acordă un spațiu larg analizei obiectului și a structurii sociologiei. Autorii accentuează caracterul teoretic al sociologiei, definind-o ca „știința despre legile generale și specifice

ale dezvoltării și funcționării unor tipuri de societăți istorice determinate — formațiuni social-economice; știința despre mecanismele acțiunii și formele de manifestare a acestor legi în activitatea grupurilor sociale a claselor, a indivizilor etc.”.

Specificul abordării sociologice a societății — subliniază autorii — constă în aceea, că societatea este analizată ca un organism social unic, a cărui dezvoltare are loc prin interacțiunea laturilor sale — cea economică, cea socială, politică, ideologică. Legitățile dezvoltării și funcționării socialului, ca sferă relativ independentă a societății, intră în obiectul de studiu al sociologiei. Pe de altă parte, autorii subliniază importanța caracterului aplicativ, al sociologiei; creșterea substanțială a însemnătății practice a sociologiei pentru procese de conducere și luarea deciziilor la diferite nivele ale societății socialiste pe baza cunoașterii unor legități obiective, unor procese reale ale dezvoltării sociale. Latura teoretică și cea aplicativă a studierii vieții sociale se găsesc într-o unitate indestructibilă.

Sistemul cunoașterii științifice a sociologiei marxiste are o structură complexă care include diferitele tipuri și nivele ale cercetării realității sociale. Autorii subliniază o legătură strinsă a sociologiei cu materialismul istoric, fundamentul teoriei sociologice generale. Teoria sociologică generală studiază societatea în ansamblul ei. Legile și categoriile formulate de teoria sociologică generală reflectă acele legături esențiale și necesare ce există între componentele structurale ale societății.

Un alt aspect important al științei sociologice este reprezentat de teoriile sociologice speciale. În lucrare se subliniază că baza obiectivă a acestor teorii este existența unor sfere relativ independente ale organismului social; teoriile speciale reflectă cele două tipuri de legități și legături sociale: între sistemul social în ansamblu și anumite sfere ale vieții sociale și interdependențe interne proprii anumitor sfere ale vieții sociale. După expresia autorilor, aceste teorii îndeplinesc rolul de punte de la teoria sociologică generală spre cercetarea sociologică empirică în diferite domenii ale realității sociale. În acest sens, teoriile sociologice speciale sintetizează cele două nivele ale cunoașterii sociologice: cel reprezentat de teoria sociologică generală și cel reprezentat de informația concretă, obținută în cadrul cercetărilor empirice.

Prima secțiune cuprinde o prezentare succintă a principalelor ramuri ale cunoașterii sociologice: modul de viață și influența pe care revoluția tehnico-științifică o exercită asupra lui; sociologia muncii și a colectivelor de muncă. Un spațiu larg este acordat analizei structurii sociale a societății pe baza unor concepte și noțiuni clare și elaborate detaliat; se caracterizează sociologia satului și a orașului, a comunităților social-teritoriale, concept ce caracterizează migrațiunea populației. Noțiunea de institut social este pusă ca un concept de bază în studiul organizării social-politice a societății; se schițează direcțiile de bază ale sociologiei dreptului, a familiei, a sociologiei învățămîntului, a relațiilor internaționale, sociologia mijloacelor de informare în masă, opinia publică. Un rol important este atribuit planificării sociale, ca o etapă calitativ nouă în planificarea economiei naționale. Bazată pe informarea statistică și socială, planificarea socială permite determinarea științifică a eficienței sociale a tuturor măsurilor cu caracter organizațional-economic, pe plan local și unional.

O atenție cuvenită este acordată elaborării aparatului conceptual al cercetării, programului de cercetare: (obiectul, ipoteze etc.) căci eficiența cercetării în mare măsură depinde de nivelul științific al programului de cercetare.

Secțiunea a 2-a și a 3-a a lucrării oferă un bogat material cu privire la metode și tehnici de cercetare, precum și metode de culegere a datelor atât de importante pentru succesul cercetării. Analiza metodelor statistice și matematice de cercetare și a metodelor socio-metrice este bogat ilustrată prin exemple concrete și prezentări grafice, fapt care face accesibilă însușirea lor practică.

Analiza documentelor și clasificarea lor, analiza metodei de observație și a chestionarului se bazează în mare parte pe utilizarea noilor realizări ale științei în acest domeniu și creează o imagine completă despre instrumentarul metodic utilizat în sociologia contemporană.

Autorii subliniază posibilitatea și importanța experimentului în cercetările sociologice, observind însă că o serie de greutăți de ordin tehnic și etic limitează scara utilizării lui.

Ultima secțiune tratează problemele legate de analiza și prelucrarea datelor obținute în urma investigațiilor efectuate, cu ajutorul mașinilor electronice de calcul. Cartea se încheie prin descrierea procedurilor de elaborare a rapoartelor de cercetare, în cadrul cărora o atenție sporită se acordă elaborării unor recomandări practice, atât de importante mai ales în etapa actuală de perfecționare a activității în toate domeniile de activitate.

În ansamblu, cartea se prezintă ca un manual de sociologie fundamentat solid pe o bază teoretico-metodologică marxistă. Meritul colectivului de autori constă în aceea că ei au reușit să imbine conținutul teoretic al lucrării cu cerințele practice, înarmînd pe specialiștii din domeniul științelor sociale cu tot bagajul teoretic și practic necesar desfășurării cu succes a cercetării.

Tatiana Flerova

Societatea elvețiană de sociologie a publicat anul trecut și a difuzat repertoriul cercetărilor sociologice în curs pe anii 1983/1984. Acesta este cel de-al V-lea repertoriu pe care societatea elvețiană l-a alcătuit urmărind două obiective principale: pe de o parte să ofere o privire de ansamblu cit mai completă posibil asupra situației actuale a cercetărilor sociologice elvețiene, iar pe de altă parte să pună la îndemână un mijloc de comunicare între cercetătorii și specialiștii din domeniu, și să faciliteze accesul la rezultatele cercetărilor întreprinse în Elveția. Acestea reprezintă obiective legitime și esențiale pentru orice comunitate sau școală științifică națională și internațională.

Lucrarea a fost elaborată pe baza unei anchete întreprinse în luna noiembrie 1983 în rîndul tuturor membrilor Societății și a tuturor institutelor și seminariilor universitare care efectuează cercetări sociologice.

Spre deosebire de anchetele anterioare, cea din anul trecut s-a bazat pe descrierea proiectelor de cercetare, realizată de cercetătorii înșiși, în așa fel încît toate informațiile considerate esențiale de către autori să fie prezentate direct fără nici un fel de filtraj.

Un asemenea mod de a recolta și publica informația științifică este extrem de instructiv, el fiind în măsură să redea, fără alterații, nu numai aria tematică propriu-zisă a cercetării ci și date autentice privind modul de abordare, pozițiile și nivelele teoretico-metodologice ale investigațiilor, caracterul și finalitățile cercetării, raporturile sale cu cerințele actuale și de perspectivă ale societății în care se realizează.

La anchetă au răspuns 32 de instituții de învățămînt și cercetare și 10 specialiști individuali. Potrivit inventarului publicat, în anii 1983/1984 în Elveția sînt în curs de desfășurare, în total, 108 proiecte de cercetare sociologică, coordonate de 169 de specialiști. Cele mai multe cercetări se realizează în cadrul Serviciului de cercetare sociologică al Ministerului Instrucțiunii Publice (18), Institutul de Sociologie al Universității din Zürich (17), Institutul de Cercetări asupra mediului construit, de pe lângă Facultatea de Arhitectură a Școlii Politehnice Federale din Lausanne (7), Institutul de Sociologie al Universității din Berna (5) și Institutul de Cercetare Socială practic-orientată din Zürich (5). Reunite, cercetările realizate în aceste unități reprezintă 50% din total.

O analiză chiar și sumară a orientărilor tematice și profilului cercetării sociologice elvețiene contemporane este de natură să reliefeze cîteva caracteristici fundamentale ale acesteia. În primul rînd, este de subliniat numărul relativ mare de unități și instituții care desfășoară cercetări sociologice în Elveția. În al doilea rînd, se impune atenției marea varietate și largă arie tematică a cercetărilor, ca și preponderența unor domenii și probleme ce se situează în centrul preocupărilor.

Semnificative sub acest raport sînt cercetările conduse de Serviciul de Cercetare Sociologică al Ministerului Instrucțiunii Publice, care, în mod firesc, se înscriu în sfera de cuprindere a sociologiei educației și învățămîntului. În acest cadru un grup de cercetări sînt concentrate pe aspectele instituționale ale învățămîntului, vizînd, între altele, probleme privind politica și planificarea educației în Elveția, schimbările necesare și invarianțele sistemului de învățămînt, instituționalizarea educației și legile sale specifice, politicile de democratizare și de funcționare a sistemului de învățămînt și inegalitățile reușitelor școlare. Alte cercetări se referă la organizarea și conținutul procesului de învățămînt, practica pedagogică, relațiile școlii și ale profesorilor cu familia, probleme specifice ale învățămîntului primar, distribuția școlară și socială a absolvenților diferitelor trepte de învățămînt, sistemele de examene, valoarea și limitele lor, desfășurarea studiilor și anumite discipline școlare (limbă franceză, științele tehnice, medicina, arhitectura ș.a.), studenții și modul lor de locuire ș.a.

În acest context sînt extrem de interesante obiectivele investigațiilor de sociologia educației și învățămîntului, dată fiind complexitatea interrelațiilor dintre educație și societate. Iată, cîteva dintre acestea:

— „reperajul” instituțiilor, grupurilor și persoanelor care îndeplinesc funcții în politica, planificarea și administrarea educației în vederea determinării structurilor „puteri educative”, „elita” puterii educative, raporturile dintre factorii „decidenți” și „executivi” în sistemul și instituțiile educative, relațiile dintre politica educației și realitatea educativă;

— detectarea factorilor exogeni sau a contextelor care influențează sistemul educativ și politica educativă: factorii economici, „efectele crizei și restricțiilor bugetare”; factorii demografici (diminuarea natalității, îmbătrînirea personalului didactic, ca obstacole în calea inovației

în procesul de învățămînt); factorii politico-ideologici (efectele întăririi partidului liberal și a interesului său marcat pentru problemele școlare) etc.

— schimbările cantitative și structurale ale sistemului de învățămînt în raport cu schimbările societății elvețiene după anii 1950, cu accent pe realitățile geneveze;

— studiul teoretic al procesului de organizare a învățămîntului ca sector al societății; complexitatea și logica mișcărilor de instituționalizare a educației în raport cu mediul social și cu „actorii” implicați în sistemul educațional instituționalizat ș.a.

În peisajul cercetării sociologice elvețiene un loc aparte îl dețin cercetările de *sociologia muncii* și *sociologia industrială*. Principalele sfere de interes se grupează în jurul complexelor probleme ale relațiilor umane și relațiile industriale, percepția noilor tehnologii de către muncitori, a raporturilor dintre salariați și mediul popular, viața cotidiană, munca și noile tehnologii, formarea și inserția profesională a tinerilor străini și elvețieni, componentele socio-economice ale valorii activității productive necomerciale în gospodăriile populației, evaluarea economică și socială a muncii neremunerate a gospodăriilor în țările industrializate și în țările în curs de dezvoltare ș.a. Ceea ce caracterizează acest domeniu de investigație este marea diversitate a preocupărilor ca și actualitatea temelor abordate. Așa, de exemplu, în cazul analizelor consacrate problematicii sociale a noilor tehnologii sînt urmărite opiniile și atitudinile muncitorilor față de noile tehnologii (cibernetice, informatice ș.a.) și consecințele profesionale, sociale și culturale ale generalizării acestora; studiul impactului noilor tehnologii asupra timpului de muncă (organizarea și utilizarea acestuia) și asupra ansamblului vieții cotidiene a muncitorilor; nivelul de calificare și potențialul de mobilitate sectorială și geografică a tinerilor în sistemele economice, în raport cu constrîngerile acestor sisteme, aspirațiile și interesele noilor generații de muncitori și cadre; evaluarea producției necomerciale a gospodăriilor, producție destinată satisfacerii cerințelor de autoconsum, cu privire specială asupra locului și rolului acestor activități productive în economiile țărilor din lumea a treia, în care activitățile „domestice” și „de subsistență” rămîn în mare măsură în responsabilitatea femeilor. Neluarea în considerare a acestor activități în statisticile forței de muncă și a venitului național afectează calitatea reflexiei în materie de politică a utilizării forței de muncă, a dezvoltării rurale ș.a.m.d.

Cercetările de *sociologia dezvoltării regionale și urbane* și de *politică socială* sînt, de asemenea, prezente, cu o pondere și o semnificație aparte, reflectînd în mod firesc nivelul actual și particularitățile societății elvețiene contemporane. Aceste cercetări se distribuie pe o arie tematică pornind de la analiza intensității și formelor participării la planificarea dezvoltării naționale, regionale și locale, strategiile mobilității spațiale, inovațiilor culturale și schimbarea socială, pînă la investigarea comparativă a structurii urbane, raporturile dintre comunicare, mediu construit și societate, relațiile de prietenie și forme de sociabilitate în mediul urban, consecințele economice și sociale ale dezvoltării casei individuale periurbane; energia, bunăstarea și habitatul, aspecte de etică socială în domeniul consumului de energie, noile forme ale sărăciei, fenomenele de patologie socială (devianța, delinvența, consumul de droguri etc.). În aceste investigații este de subliniat deosebit perspectiva din care sînt abordate problemele, accentul fiind pus pe modul cum se reflectă rezolvările lor la nivel local, al microgrupurilor sociale, în special familial, și la nivel individual. Astfel, investigațiile consacrate relațiilor de prietenie și formelor de sociabilitate au ca bază punctul de vedere sociologic asupra prieteniei, așa cum se manifestă ea sub formă de relații sociale influențate de contextul structural și cultural sau subcultural în care acestea se desfășoară. Cele privitoare la locul și rolul casei individuale în zonele periurbane urmăresc efectele periurbanizării (mutațiile accelerate ale comunelor periferice a aglomerațiilor urbane, determinate de construcția tot mai masivă de case individuale) asupra echilibrului economice și sociale ale gospodăriilor, colectivităților locale și a regiunilor urbane, ca și asupra politicii cantonale de amenajări teritoriale și a costurilor sociale induse, calitatea mediului construit etc. În același fel sînt tratate și costurile energiei, habitatului și bunăstării, urmărindu-se cu precădere sistemele de valori, practicile cotidiene și cunoștințele familiilor și membrilor gospodăriilor în domeniul energetic și habitațional, dispozițiile lor culturale față de cerințele inovațiilor tehnologice, economia de energie și schimbării sociale în general.

Un important număr de proiecte de cercetare sociologică au ca tematică *problemele familiale, profesionale și de sănătate ale populației*, situațiile sociale și medicina socială, epidemiologia depresivă și problemele sociale ale psihatriei ș.a.

Nu lipsesc nici teme de cercetare în *domeniul sociologiei politice*, între care, teme referitoare la tipurile de identitate regională și politică, determinarea și funcționarea lor, societățile regionale și elitele lor politice, politica bugetelor guvernamentale și problemele militare, dependența în transferul de arme ș.a.

Dincolo de aria tematică și modalitățile de abordare, inventarul cercetărilor sociologice elvețiene în curs, oferă date bogate și în ceea ce privește metodologia, metodele și tehnicile de investigație practicate astăzi în Elveția. În această privință spectrul este, de asemenea, foarte

larg cuprinzînd: analiza documentelor, ancheta pe bază de chestionar, interviul, analiza statistică, metodele istorică și comparativă, analize calitative, de conținut, tehnicile audio și video, anchete reprezentative, cartografia, modelarea și construcția tipologică, eșantionarea, observația participativă și cercetarea-acțiune, analiza factorială, studiul de caz, tehnicile panel ș.a.

Studiul unei lucrări de tipul celei pe care am prezentat-o în acest material sînt foarte incitative și constituie o bază solidă pentru un ansamblu de reflecții și considerații asupra stadiului actual, conținutului și nivelului teoretico-metodologic la care se situează astăzi sociologia în Elveția. Pentru cine a urmărit însă evoluția mișcării sociologice elvețiene contemporane este clar că aceasta a făcut, în timp, pași importanți pe calea constituirii sale ca o școală națională de sociologie și că și-a dobîndit un loc important în sistemul științific național și în viața științifică internațională.

O contribuție esențială în această desfășurare a lucrurilor a avut-o Societatea elvețiană de sociologie și conducerea sa, asigurată de un grup de membri entuziaști și devotați disciplinei pe care o slujesc.

Ștefan Costea